

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ

Кафедра менеджменту,
публічного управління та персоналу

ШЕВЧУК ОЛЕГ ІВАНОВИЧ

МЕХАНІЗМ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО
СЕКТОРУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Спеціальність «Публічне управління та адміністрування»

Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування»

Кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «магістр»

Студент спеціальності
«Публічне управління
та адміністрування»
Шевчук О.І.

(підпис)
Науковий керівник,
к.е.н., доцент Круп'як Л.Б.

(підпис)

Кваліфікаційну роботу допущено до захисту
«__» _____ 2024 року
Зав. кафедри, д.е.н., професор
Шкільняк М.М.

Прізвище, ініціали (підпис)

Тернопіль – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕКТОРУ ТГ.....	6
1.1. Сутність та об'єктивна необхідність сприяння розвитку підприємницького сектору ТГ.....	6
1.2.Методичні підходи до сприяння розвитку підприємницького сектору ТГ	12
 РОЗДІЛ 2. СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА МЕХАНІЗМУ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕКТОРУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ТГ.....	 18
2.1. Аналіз сприяння розвитку підприємницького сектору в досліджуваній ТГ.....	18
2.2. Оцінка ефективності механізму сприяння розвитку підприємницького сектору досліджуваної ТГ.....	24
 РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕКТОРУ ДОСЛІДЖУВАНОЇ ТГ.....	 30
3.1. Напрями сприяння розвитку підприємницького сектору досліджуваної ТГ.....	30
3.2. Активізація соціального підприємництва в контексті забезпечення розвитку підприємницького сектору ТГ.....	36
ВИСНОВКИ	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	45

ВСТУП

Актуальність проблеми. У сучасних умовах трансформацій ключову роль у забезпеченні сталого економічного розвитку регіонів відіграє ефективний і стійкий підприємницький сектор, здатний запобігати та зменшувати кризові явища. Завдяки цьому сектору територіальні громади отримують необхідні товари й послуги, додаткові джерела доходів, а також можливість ефективної взаємодії між місцевою владою та бізнесом. Однак, активні воєнні дії в країні уповільнюють підприємницьку діяльність, зміщуючи акценти на оборонну сферу, що посилює фінансові диспропорції в бюджетах громад. Як наслідок, дедалі більше територій залишаються без державної підтримки розвитку підприємництва.

Ці обставини підкреслюють важливість дослідження теми та необхідність вдосконалення механізмів підтримки підприємницького сектору громад. Це дозволить підвищити його ефективність, адаптуватися до змінних умов і створити сприятливе бізнес-середовище.

Аналіз останніх досліджень та наукових праць. Проблематика розвитку підприємницького сектору ТГ досліджена в працях таких науковців, як: В. Дементов [7], В. Кміть [13], Ж.Крисько [16], О. Лівандовська [20], Я. Петруненко [27], О.Тарасова [37] та інші. Разом з тим, для обґрунтування розвитку підприємницького сектору ТГ особливе значення має розроблення теоретичних та практичних рекомендацій щодо ефективності використання технологій сприяння розвитку підприємницького сектору. Отже, це визначило актуальність теми дослідження та необхідність удосконалення механізму сприяння розвитку підприємницького сектору ТГ.

Мета та завдання роботи. Мета дослідження полягає у розробці теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізму сприяння розвитку підприємницького сектору ТГ.

Необхідністю досягнення поставленої мети є вирішення таких **завдань**:

- дослідити сутність та об'єктивну необхідність сприяння розвитку підприємницького сектору ТГ;

- охарактеризувати методичні підходи до сприяння розвитку підприємницького сектору ТГ;
- проаналізувати сприяння розвитку підприємницького сектору в досліджуваних ТГ;
- здійснити оцінку ефективності механізму сприяння розвитку підприємницького сектору досліджуваної ТГ;
- розробити напрями сприяння розвитку підприємницького сектору досліджуваної ТГ;
- надати рекомендації щодо активізації соціального підприємництва в контексті забезпечення розвитку підприємницького сектору ТГ.

Об'єктом дослідження є розвиток підприємницького сектору ТГ.

Предметом дослідження є механізм сприяння розвитку підприємницького сектору Тернопільської міської ТГ.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕКТОРУ ТГ

1.1. Сутність та об'єктивна необхідність сприяння розвитку підприємницького сектору ТГ

Важливим аспектом економічного розвитку ТГ є діяльність суб'єктів підприємництва. При цьому, за допомогою економічного розвитку громад забезпечується ріст та ефективний розподіл доходів, працевлаштування, покращення життя жителів громад.

«Місцевий економічний розвиток - це процес взаємодії громадян, бізнесу та влади для створення кращих умов для економічного зростання, нових робочих місць і підвищення якості життя жителів громади. Цей процес може призвести до збільшення податкових надходжень, покращення інфраструктури та якості послуг в громаді, що зробить її привабливішою для бізнесу та підвищить рівень життя громадян. Місцевий економічний розвиток ґрунтується на тому переконанні, що розвиток суспільства залежить від приватного бізнесу. І голови територіальних громад відіграють важливу роль у створенні нових перспектив для своїх територій» [11].

Підприємницький сектор виступає ключовою складовою економіки на місцевому рівні, забезпечуючи ринок необхідними товарами та послугами, наповнюючи місцевий бюджет податковими надходженнями та сприяючи розвитку ринкових відносин.

«Особлива роль підприємницького сектору в розвитку регіональної економіки, насамперед, зумовлена його можливістю швидко адаптуватися до нових вимог ринку для стабільної конкурентоспроможності» [20]. Разом з тим, суб'єкти малого й середнього підприємництва можуть забезпечувати зайнятість громадян нарівні з великими підприємствами та впроваджувати інновації та передові технології на відміну від великих представників бізнесу, а також формувати соціальний прошарок, який є зацікавленим у підвищенні

якості життя та стабільності.

«В умовах формування територіальних громад підприємницький сектор виконує свою провідну роль і виступає гарантом стабільності економіки та підвищення рівня життя її громадян. Слід зазначити, що малі та середні підприємства у своїй діяльності орієнтуються, головним чином, на регіональний ринок та вирішення місцевих проблем. Тому саме підприємництво повинно стати основою формування структури місцевого господарства із врахуванням особливостей соціально-економічного розвитку кожного конкретного регіону. Його розвиток пов'язаний з вирішенням ряду питань не тільки економічного, але й соціального характеру, серед яких – забезпечення темпів економічного зростання, усунення територіальних диспропорцій, послаблення монополізації, створення нових робочих місць, підвищення зайнятості та рівня доходів населення, наповнення місцевих бюджетів тощо» [8].

«Ю. Губані зазначив, що ефективний розвиток підприємницької діяльності ТГ можна забезпечити лише через постійну синергію дій бізнес-спільноти, влади, громади та наукових кіл» [7]. Водночас, існує багато трактувань щодо визначень та поглядів на сутність підприємництва (табл. 1.1).

Зазначимо, що у Господарському кодексі України підприємництво характеризується самостійною, ініціативною, систематичною, на власний ризик господарською діяльністю, яка здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями), щоб досягати економічних і соціальних результатів та одержувати прибуток.

Тенденція зростання кількості суб'єктів середнього та малого підприємництва підтверджує значущість підприємницького сектору, що характеризується сукупністю всіх фірм, зареєстрованих у межах держави та проявляє всі види економічної активності: пред'являє попит на чинники виробництва, пропонує результати своєї діяльності та інвестує.

Так, у «Тернопільській області станом на 01 січня 2023 року здійснювали господарську діяльність 23 719 юридичних осіб та 30 369

фізичних осіб – підприємців» [8]. А вже «станом на 01 жовтня 2023 року – 24 176 юридичних осіб та 33 373 фізичних осіб – підприємців» [8].

Таблиця 1.1

Трактування вчених дефініції «підприємництво»

№ з/п	Автор	Визначення терміну
1.	Р. Катільйон	Під підприємництвом розуміється виробничо-господарська діяльність особливого змісту, якій притаманні елементи ризику.
2.	Ж.Б. Сей	Підприємницька діяльність – це поєднання, комбінування трьох класичних факторів виробництва – землі, праці, капіталу.
3.	А. Сміт	Підприємництво в ринковій економіці є самоініційованою саморегульованою діяльністю, яка при наявності основних факторів виробництва виникає спонтанно.
4.	А. Маршалл	Підприємницька діяльність – це поєднання, комбінування чотирьох факторів виробництва – землі, праці, капіталу, організації.
5.	Ф. Хайек	Підприємництво передусім пов'язане з особистою свободою, яка дає людині можливість раціонально розпоряджатися своїми здібностями, знаннями, інформацією та доходами. Сутність підприємництва – це пошук та вивчення нових можливостей, характеристика поведінки, а не вид діяльності.
6.	Р. Хізріч, М. Пітерс	Це процес створення чогось нового, що має вартість. Підприємець – це людина, яка витрачає на це весь необхідний час та сили, бере на себе весь фінансовий, психологічний та соціальний ризик, отримуючи у нагороду гроші та задоволення досягнутим.
7.	Кемпбелл Р. Макконнелл, Стенлі Л. Брю	Розкривають значення терміну підприємництво через чотири функції підприємця: Підприємець бере на себе ініціативу поєднання ресурсів землі, капіталу і праці в єдиний процес виробництва товару або послуги; Підприємець бере на себе трудне завдання прийняття основних рішень в процесі ведення бізнесу; Підприємець – це новатор, особа, яка намагається вводити в оборот на комерційній основі нові продукти, нові виробничі технології або навіть нові форми організації бізнесу; Підприємець – це людина, яка ризикує.
8.	П. Самуельсон	Підприємництво пов'язане з новаторством, а сам підприємець є сміливою людиною з оригінальним мисленням, яка добивається успішного впровадження нових ідей.

Територіальні громади формують свій місцевий бюджет завдяки підприємствам, які є основним джерелом доходів. Вони створюють робочі місця, забезпечують стабільну заробітну плату та сприяють відновленню інфраструктури. Для підприємств громада виступає місцем розташування, середовищем для працівників, споживачів і потенційних інвесторів.

Для стійкого розвитку ТГ підприємництво визнається ключовим чинником через відповідні механізми (рис. 1.1).

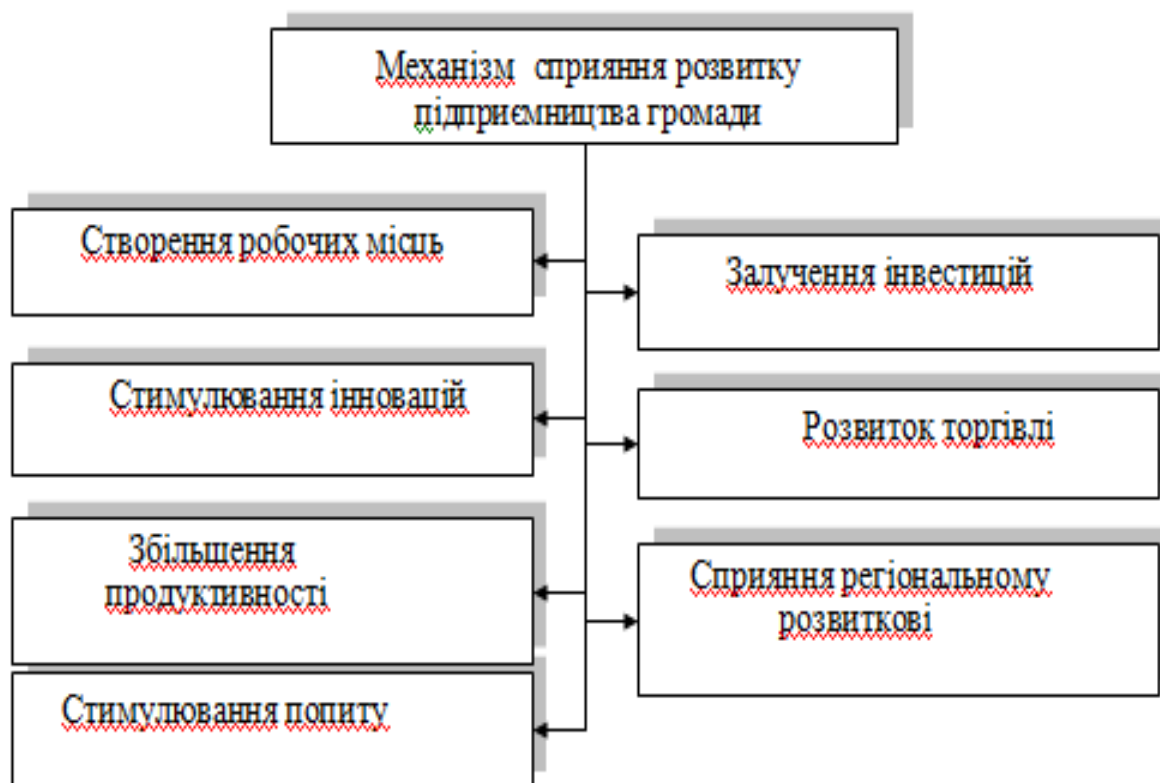

Рис. 1.1. Механізм сприяння розвитку підприємництва ТГ

Підприємці, створюючи робочі місця для жителів громади, забезпечують їх доходами та сприяють зниженню рівня безробіття. У межах реалізації механізмів підтримки розвитку підприємництва важливо стимулювати інновації, оскільки підприємці, працюючи над створенням нових товарів, послуг і технологій, підвищують конкурентоспроможність місцевої економіки.

Ефективніше використання ресурсів підприємствами сприяє зростанню продуктивності праці та загальному економічному піднесенню. Водночас підприємці задовольняють потреби споживачів через виробництво товарів і послуг, що стимулює попит на ринку.

Залучення інвестицій дозволяє підприємствам розширювати діяльність, водночас сприяючи розвитку капіталовкладень у регіональну

економіку. Підприємства також відіграють важливу роль у розвитку внутрішньої та зовнішньої торгівлі, відкриваючи доступ до нових ринків і ресурсів.

Сприяючи регіональному розвитку, підприємці створюють нові можливості для мешканців громад і забезпечують стійкий економічний прогрес регіону.

«В умовах дестабілізації економіки, обмеження фінансових ресурсів якраз малі підприємства здатні швидше вирішувати проблеми монополізації, стимулювати розвиток економічної конкуренції, оперативно реагувати на зміни споживчого попиту і за рахунок цього забезпечувати необхідну рівновагу на споживчому ринку. Адже вони не вимагають великих стартових інвестицій, мають високу швидкість обігу коштів, спроможні швидко реагувати на зміни попиту і пропозиції. Одне з основних питань, яке доведеться вирішувати кожній з громад, наповнення бюджету, тут мале та середнє підприємництво має стати ключем до розв'язання низки як економічних, так і соціальних проблем, стати фундаментом для розвитку ТГ» [37].

В контексті сприяння розвитку підприємницького сектору «місцеве самоврядування повинно створювати умови для його діяльності та вживати відповідні заходи:

- здійснювати непряму координацію діяльності господарюючих суб'єктів, які діють на території громади для того, щоб досягнути максимальної вигоди для життєдіяльності всієї системи;
- вирішувати протиріччя та конфлікти, що можуть виникати між різними місцевими групами інтересів;
- підтримувати діяльність підприємств, які сприяють цілям розвитку;
- ініціювати співпрацю між підприємцями, громадськими організаціями, іншими місцевими інституціями;
- створювати сприятливі умови для розвитку підприємств, які розташовані на території громади» [16].

«Використання економічних важелів для підприємців включає найбільш загальні заходи в рамках формування місцевих бюджетів. Їх метою є підвищення економічної ефективності суб'єктів господарювання за рахунок зниження поточних операційних витрат, інвестиційних витрат та податкового навантаження. Ці інструменти передбачають регулювання у власній компетенції розміру місцевих податків і зборів, прямої та непрямой фінансової допомоги, розміру плати за комунальні послуги, орендної плати, податкових пільг тощо. Серед інструментів стимулювання економічної активності можна назвати податок на майно, орендну плату комунальної нерухомості, розмір місцевих податків тощо. З їх допомогою органи місцевого самоврядування можуть підтримувати як пріоритетні напрямки розвитку в цілому, так і конкретні організації» [36].

Стимулювання економічного розвитку територій можливе через створення органами місцевого самоврядування сприятливих умов для розвитку місцевого бізнесу та реалізацію ефективної інвестиційної політики. Зокрема, розвиток технічної інфраструктури є потужним інструментом місцевої влади, який підвищує інвестиційну привабливість регіону та залучає нові капіталовкладення в економіку.

Для підтримки підприємництва важливим є функціонування місцевих інституцій, які сприяють створенню нового бізнесу та залученню капіталу. Це можуть бути програми кредитної підтримки, надання гарантій, діяльність місцевих агенцій розвитку, бізнес-консультацій, а також консультаційні послуги для вже існуючих підприємств. Значну роль у розвитку підприємництва відіграють бізнес-інкубатори, технопарки чи спеціалізовані економічні зони, які формують комфортні умови для інвесторів і підприємців.

Таким чином, для активізації підприємницького потенціалу громади необхідно створити сприятливе середовище для ведення бізнесу, підтримувати малі та середні підприємства, а також забезпечити координацію дій усіх зацікавлених сторін задля стимулювання розвитку підприємницького сектору.

1.2. Методичні підходи до сприяння розвитку підприємницького сектору ТГ

В контексті діяльності підприємницького сектору ТГ важливими є методичні підходи до сприяння його розвитку. Водночас, підприємницький сектор ТГ забезпечує громади та ринок необхідними товарами і послугами, здійснює наповнення місцевого бюджету у вигляді податкових платежів та формує справедливі відносини як в ТГ та й регіоні в цілому.

«Первинний виконавець функцій та обов'язків місцевого самоврядування, який одночасно є й носієм цих функцій та повноважень – ТГ. Місцева влада відповідає за забезпечення соціального, економічного та екологічного благополуччя громади, створює сприятливі умови для оптимального використання ресурсів території, розвитку підприємництва, приваблення інвестицій та покращання рівня зайнятості, що підвищить якість життя громадян» [3].

Повномасштабна війна стала найбільшим руйнівним фактором для підприємницького сектору територіальних громад, що спричинило зниження бізнесової активності, завдало значних втрат містам, селам, інфраструктурі та населенню. У таких складних умовах виживання малого та середнього бізнесу залежить від ефективної тактики адаптації до реалій воєнного стану та стратегічних дій держави, спрямованих на подолання кризи, викликані непередбачуваними втратами й ризиками.

Основні проблеми розвитку підприємницького сектору ТГ подані в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Основні проблеми розвитку підприємницького сектору ТГ

№	Основні проблеми для розвитку підприємницького сектору територіальних громад
1.	Відсутність інструментів фінансової підтримки підприємництва і складність доступу до коштів для розвитку бізнесу.
2.	Недостатність інформаційної підтримки підприємців.
3.	Відсутність зведеної інформації щодо земельних ділянок і приміщень, які можна використовувати для ведення підприємницької діяльності.
4.	Незадовільний стан інженерно-технічних мереж.
5.	Недостатній рівень туристичної промоції громади.
6.	Транспортна інфраструктура (низька якість доріг).
7.	Зростання цін на сировину (матеріали, товари).
8.	Зменшення попиту на продукцію (послуги).
9.	Нестача палива, енергетична криза та руйнування виробничих потужностей.
10.	Розрив ланцюжків постачання та пошкодження майна.
11.	Недостатність робочої сили як наслідок масової міграції.

«Сповільнення підприємницької активності ТГ в умовах воєнного стану зумовили зростання диспропорцій у наповненні бюджетів ТГ. Водночас, суттєво розширився перелік територій, які потребують державної підтримки загалом та стимулювання підприємницької активності зокрема. У цьому контексті слід виділити специфічні чинники зниження спроможності окремих територіальних громад: релокація підприємств та переміщення трудових ресурсів унаслідок вимушеного масового переміщення населення; вилучення значної частини земель ТГ з господарського обігу, зокрема через забруднення вибухонебезпечними пристроями; руйнування бюджетно-формувальних підприємств чи об'єктів інфраструктури; втрата потужного логістичного потенціалу та туризму як вагомому напрямку розвитку економіки; скорочення державної підтримки розвитку гірських ТГ Українських Карпат; повна втрата логістичного потенціалу; незворотні зміни в розвитку сільськогосподарського сектору, зокрема, неможливість використання територій та погіршення стану ґрунтів унаслідок забруднення вибухонебезпечними предметами, підрив

Каховської ГЕС та вплив на родючість ґрунтів у південних областях та логістиці сільськогосподарської продукції; зростання навантаження в середніх і малих містах на інженерну та соціальну інфраструктуру з огляду на зростання кількості мешканців через внутрішньо-переміщених осіб та релокований бізнес» [38].

Зазначимо, що одним із пріоритетних завдань є розвиток та збереження підприємницького сектору та пошук методів та напрямів щодо відновлення його активності. Водночас, держава надала певні можливості щодо механізму релокації бізнесу, а це дозволило зберегти певну частину господарюючих суб'єктів.

«В умовах воєнного стану подолання регіональних диспропорцій функціонування і розвитку підприємницького сектору прямо пов'язане із забезпеченням стійкості суб'єктів підприємництва та є вихідною передумовою забезпечення резилентного просторового розвитку в Україні. При цьому, можливості розвитку підприємницького сектору визначаються станом безпекових загроз у різних регіонах, рівнем руйнування інфраструктури, зокрема логістичної, очікуваннями щодо подальшого розвитку воєнних дій тощо. В цьому контексті напрями розвитку та забезпечення резилентності підприємницького сектору визначено в розрізі груп регіонів та територій у відповідності до Закону України *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій*» [35].

Відтак, досягнути стабільності діяльності господарюючих суб'єктів без застосування ефективних інструментів державної підтримки і стимулювання є неможливим, тому важливими є напрями підтримки бізнесу, найбільш ефективні методи та інструменти сприяння його активності та збереженню його ефективності. Методи та інструменти сприяння розвитку підприємницького сектору ТГ подані на рисунку 1.2.

Рис. 1.2. Методи сприяння розвитку підприємницького сектору ТГ

«Фінансова спроможність ТГ упродовж 2022-2024 рр. суттєво знизилася. Попри незначне номінальне зростання власних доходів ТГ в Україні, фактично рівень їхньої фінансової спроможності суттєво знизився: ураховуючи рівень інфляції, власні доходи ТГ у 2022 р. зменшились на 17% порівняно з 2021 р.» [12].

«Н. Ковальчук зазначає, що базовим принципом виводу підприємницького сектору України з кризового, критичного стану є збереження територіальної цілісності держави, що є необхідною передумовою для налагодження економічних зв'язків, підтримки існуючого економічного потенціалу з подальшим його відновленням» [12].

Вітчизняна модель функціонування підприємницького сектору характеризується слабкою податковою підтримкою, доповненою законодавчими пільгами та кредитними програмами, які часто виявляються неефективними через низький рівень зацікавленості учасників економічних

відносин. Для подолання цих проблем необхідно впровадити підхід, що забезпечує фінансову підтримку та сприяє розвитку підприємництва, водночас залучаючи всі сторони економічних відносин і оптимально використовуючи наявні ресурси для їх ефективного функціонування. Складові системи підтримки суб'єктів підприємництва подані на рисунку 1.3.

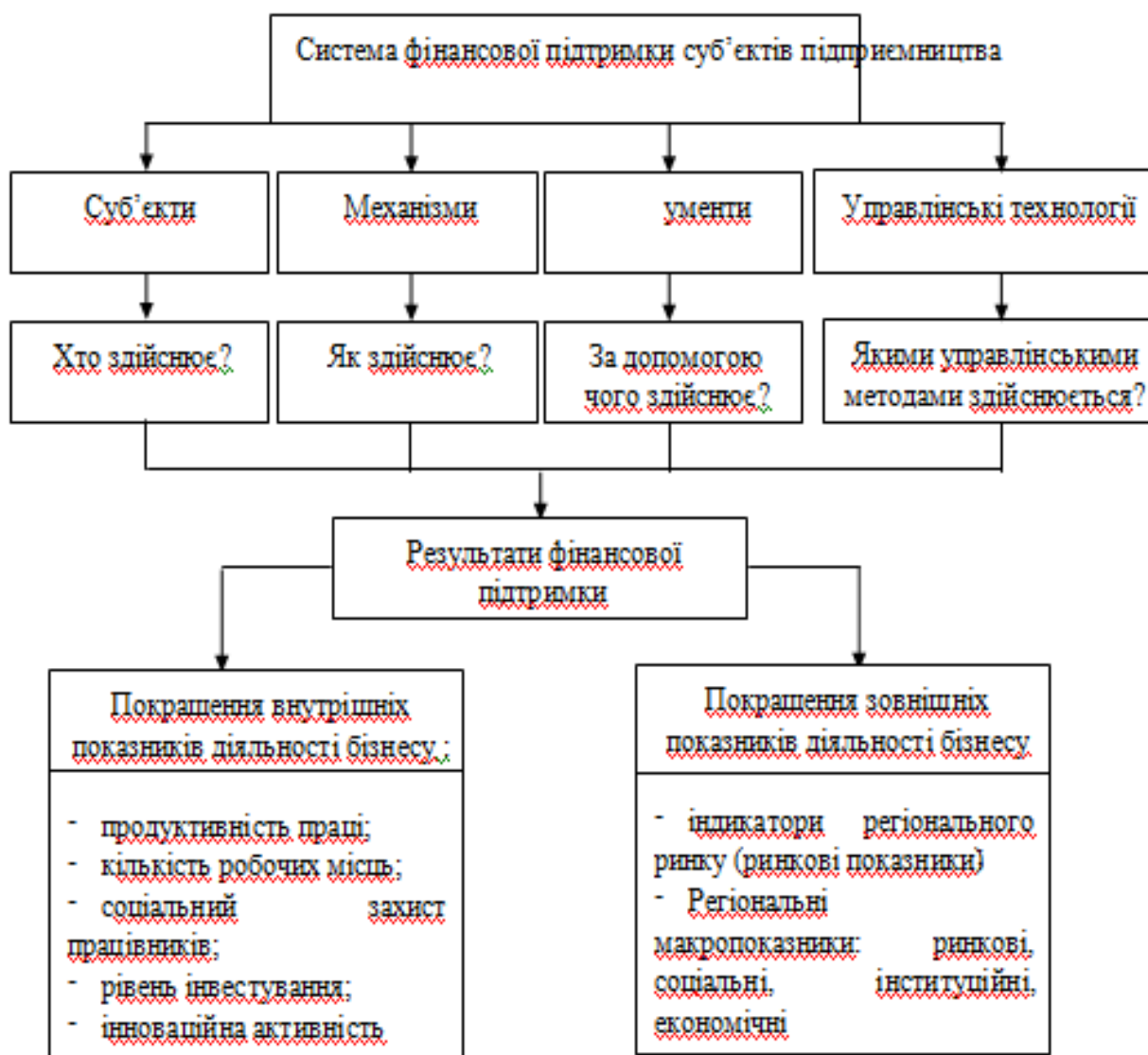

Рис.1.3. Система фінансової підтримки суб'єктів підприємництва

Підтримка підприємницької діяльності має базуватися на комплексній системі, що охоплює кілька ключових елементів. Перш за все, це джерела підтримки, які визначають учасників та їхню кількість для забезпечення допомоги. Наступний компонент — механізми підтримки, що розкривають

типи можливої допомоги. Інструменти підтримки відіграють роль засобів реалізації цих механізмів, а управлінські технології охоплюють методи та способи забезпечення ефективного управлінського впливу на підприємницький сектор. Усі ці складові повинні бути спрямовані на регулювання, відновлення, розвиток та підтримку підприємництва.

Таким чином, сприяння розвитку підприємницького сектору територіальних громад в умовах економічної кризи потребує модернізації регуляторних механізмів і переформатування роботи бізнесу. Це включає адаптацію підприємств до нових умов, пошук оптимальних рішень для організації бізнес-процесів і задоволення потреб усіх учасників економічної системи.

РОЗДІЛ 2

СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА МЕХАНІЗМУ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕКТОРУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ТГ

2.1. Аналіз сприяння розвитку підприємницького сектору в досліджуваний ТГ

У сучасних умовах підприємницький сектор відіграє важливу роль у створенні нових робочих місць, зниженні рівня безробіття, поліпшенні інвестиційного клімату та збільшенні дохідної частини міського бюджету. Тому однією з основних задач Тернопільської міської ради є створення сприятливого економічного середовища через координацію зусиль місцевих органів влади та вдосконалення управлінських функцій.

Питання економічної діяльності, зокрема підприємництва, у Тернопільській міській громаді вирішують структурні підрозділи міської ради: Управління економіки, промисловості та праці, а також Управління стратегічного розвитку міста.

«Основним завданням управління є реалізація повноважень виконавчих органів міської ради в сфері соціально-економічного розвитку Тернопільської міської ТГ, створення сприятливих умов для розвитку промислового виробництва, малого та середнього бізнесу, збільшення надходжень до бюджету, забезпечення здійснення контролю за додержанням законодавства про працю на підприємствах, в установах та організаціях, що перебувають у комунальній власності громади, сприяння здійсненню заходів державного нагляду за додержанням законодавства про працю на підприємствах, в установах і організаціях, що не перебувають у комунальній власності, а також стосовно фізичних осіб-підприємців, які використовують працю найманих працівників та вчинення інших дій спрямованих на забезпечення наданих повноважень, забезпечення виконання державної, регіональної та програм громади з питань розвитку малого бізнесу» [21].

«Працівники Управління економіки, промисловості та праці мають право: залучати за узгодженням з керівником виконавчого органу міської ради на договірних (громадських) засадах науково-дослідні організації, вищі учбові заклади та інші установи, підприємства, громадські об'єднання, а також відповідних спеціалістів для підготовки нормативних і інших документів та для розробки і здійснення заходів, які проводяться управлінням відповідно до покладених на нього завдань; відвідувати підприємства, установи і організації всіх форм власності а також фізичних осіб-підприємців, які використовують працю найманих працівників та здійснюють діяльність на території громади, з метою проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо додержання законодавства про працю та зайнятість населення» [21]. Організаційна структура Управління економіки, промисловості та праці подана на рисунку 2.1.

Рис.2.1. Організаційна структура Управління економіки, промисловості та праці Тернопільської міської ради

«Управління стратегічного розвитку міста є виконавчим органом Тернопільської міської ради, утворюється міською радою, їй підзвітне та підконтрольне, підпорядковане виконавчому комітету і міському голові» [5].

«Основними завданнями управління стратегічного розвитку міста є: координація роботи по розробці та реалізації Плану стратегічного розвитку Тернопільської міської ТГ; популяризація громади, поширення позитивних знань про громаду в Україні та за кордоном; здійснення аналітичної оцінки інвестиційного та інноваційного розвитку громади; сприяння програм залучення в економіку громади іноземних та внутрішніх інвестицій та створення сприятливих умов для реалізації інвестиційних проєктів; управління майном, що є комунальною власністю громади, закріплене за комунальними підприємствами, діяльність яких координує управління; сприяння співробітництву громади із зарубіжними містами-партнерами, міжнародними організаціями, іноземними суб'єктами господарювання та гуманітарного співробітництва; сприяння у створенні на території громади підприємств з іноземним капіталом, виходу підприємств громади на зовнішній ринок, активізації зовнішньоекономічних зв'язків, налагодженню іноземного інвестиційного та торговельного співробітництва» [21]. Організаційна структура Управління стратегічного розвитку міста представлена на рисунку 1.1.

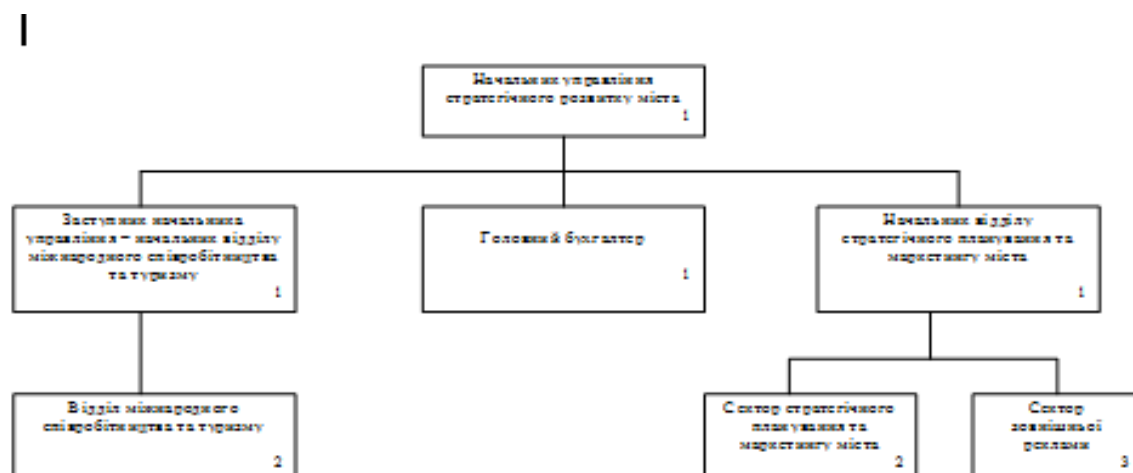

Рис.1.1. Організаційна структура Управління стратегічного розвитку міста Тернопільської міської ради

Для сприяння розвитку підприємницького сектору в досліджуваній територіальній громаді та створення сприятливих умов для формування і функціонування суб'єктів малого та середнього бізнесу міська рада реалізує Програму розвитку малого та середнього підприємництва на 2023-2024 роки. Метою програми є надання підтримки малому та середньому бізнесу в умовах воєнного стану, стимулювання його розвитку та створення сприятливого бізнес-середовища. Це досягається через консолідацію зусиль підприємців, місцевих органів влади, об'єднань підприємців і громадських організацій, з метою забезпечення сталого розвитку підприємництва.

Враховуючи проблеми малого та середнього підприємництва, важливою є координація зусиль органів влади та інституцій, які можуть надати необхідну підтримку підприємницькому сектору в громаді.

«Підтримка має здійснюватися за допомогою надання розвитку малого та середнього підприємництва статусу реального пріоритету в діяльності місцевих органів влади, формування механізму діючого партнерства між органами влади й бізнесом, консолідації зусиль органів влади і громадських об'єднань підприємців в питаннях підтримки, захисту прав та інтересів малого та середнього підприємництва, удосконалення регуляторного середовища, системи надання адміністративних послуг та видачі документів дозвільного характеру, пошуку нових фінансових інструментів для розвитку підприємництва та залучення міжнародної донорської допомоги, розвитку інфраструктури підтримки малого та середнього підприємництва, розширення системи професійної освіти та підготовки кадрів для сфери підприємництва, створення умов для активізації його інвестиційно-інноваційної діяльності» [21].

Відтак, складова системи сприяння розвитку підприємницького сектору досліджуваної ТГ є програма розвитку, яка орієнтована на довго-, середньо- та короткостроковий періоди..

Принципами програми розвитку підприємницького сектору на перспективу є: «системність, комплексність та збалансованість механізмів регулювання розвитку підприємництва; цілеспрямованість у виборі

пріоритетних напрямків підтримки суб'єктів бізнесу та концентрація ресурсів для їх реалізації; відкритість доступу до матеріальних, фінансових, інформаційних та інших ресурсів для суб'єктів підприємницької діяльності; ефективність та адекватність методів регулювання господарських відносин; забезпечення прозорості, передбачуваності та адекватності прийняття рішень з питань формування і розвитку підприємницького клімату» [32].

У рамках реалізації програми розвитку малого та середнього підприємництва в досліджуваній територіальній громаді необхідно зменшити регуляторні бар'єри для підприємницької діяльності, забезпечити ресурсну та інформаційно-аналітичну підтримку, а також фінансову та інвестиційну підтримку малого та середнього бізнесу. Важливим є вдосконалення процесу надання адміністративно-дозвільних процедур, сприяння виходу підприємств на нові ринки, підвищення кваліфікаційного рівня працівників та активізація само зайнятості серед населення. Ці заходи допоможуть створити сприятливі умови для розвитку підприємництва та забезпечити стабільний економічний розвиток громади.

При цьому, програма фінансується за кошти бюджету громади в рамках бюджетної програми за КФКВК 0411 «Сприяння розвитку малого та середнього підприємництва» та кошти інших джерел фінансування, не заборонених чинним законодавством (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Ресурсне забезпечення Програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2023-2024 роки в ТГ

Обсяг коштів, які необхідно залучити на виконання Програми	Фінансування по роках		Всього витрат на виконання Програми
	2023	2024	
Обсяг фінансових ресурсів, всього в т.ч.	2280,0	640,0	2920,0
бюджет громади	1640,0	640,0	2280,0
інші джерела	640,0	0,0	640,0

тис. грн

«Зазначимо, що на території досліджуваної громади здійснює діяльність 27,7 тис. одиниць суб'єктів малого та середнього підприємництва. При цьому, кількість зайнятих в малому та середньому підприємстві 47900 осіб. Так, в 2024 році планується надати фінансову підтримку суб'єктам підприємництва - 50 особам. Для суб'єктів малого та середнього підприємництва проводяться різні семінари, тренінги, конкурси, круглі столи. Так, у 2024 році було проведено 230 таких заходів, в яких прийняли участь 1460 осіб» [8] (табл.2.2).

Таблиця 2.2

Результативні показники суб'єктів малого та середнього підприємництва в контексті виконання програми

№ з/п	Назва показника	Одиниця виміру	Вихідні дані на початок дії Програми	Період дії виконання Програми	
				2023	2024
Показники продукту					
1.1	Кількість суб'єктів малого і середнього підприємництва	одиниць	25778	26466	27790
1.2	Кількість зайнятих в малому і середньому підприємстві	осіб	46900	47500	47900
1.3	Кількість суб'єктів підприємництва, яким планується надати фінансову підтримку	осіб	0	50	50
1.4	Кількість проведених семінарів, тренінгів, конкурсів, круглих столів для суб'єктів малого та середнього підприємництва	одиниць	190	201	230
1.5	Кількість учасників, які прийняли участь у заходах	осіб	1258	1360	1460
1.6	Середній обсяг витрат на виконання одного заходу Програми	тис.грн.	0,0	63,3	26,7

Зазначимо, що у малому та середньому бізнесі зайнята відповідна чисельність населення громади. Так, особи, які зайняті у сфері підприємництва становлять 44,1 тис. осіб. Водночас, зареєстрованих в досліджуваній територіальній громаді більше 1000 малих промислових виробництв, понад 120 промислових виробництва, понад 90% продукції яких експортується за межі

громади та області. Відтак, в громаді є різнопланове виробництво, обсяги реалізації продукції за останніх п'ять років зросли більше ніж у три рази.

Отже, в досліджуваній ТГ важливе місце займають саме малі та середні підприємства, які можуть стримувати процес монополізації, слугувати економічним чинником насичення ринку товарами та послугами і стримувати рівень цін.

2.2. Оцінка ефективності механізму сприяння розвитку підприємницького сектору досліджуваної ТГ

У контексті діяльності підприємницького сектору Тернопільської міської територіальної громади важливе значення має оцінка ефективності механізму сприяння розвитку бізнесу, який сприяє формуванню стабільної економіки, вирішенню соціально-економічних проблем громади та підвищенню рівня життя її мешканців. Підприємницький сектор має суттєвий вплив на фінансову стабільність громади, оскільки наповнює її бюджет.

При цьому розвиток підприємницької діяльності може стримуватися як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. У зв'язку з цим, була проведена діагностика показників діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва в громаді для виявлення основних проблем та можливостей для подальшого розвитку. При цьому визначено їх сильні та слабкі сторони, можливості та загрози їх розвитку (табл.2.3).

Проведений аналіз діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва в Тернопільській територіальній громаді виявив ряд невирішених системних проблем, які уповільнюють розвиток підприємництва на її території. До основних проблем відносяться: недостатність кваліфікованого персоналу, міграція робітничих кадрів за кордон, низька купівельна спроможність населення та необхідність впровадження автоматизації виробничих процесів. Також, для новостворених підприємств відсутні податкові пільги, існують проблеми з недосконалою системою підготовки та перепідготовки працівників для підприємницького сектору.

Додатково, підприємці стикаються зі складнощами у конкуренції з «тіньовим» бізнесом, а також з незадовільною забезпеченістю консультативної, комунікаційної та інформаційної підтримки для ведення підприємницької діяльності. Ці фактори значною мірою обмежують можливості для розвитку бізнесу в громаді.

Таблиця 2.3

**SWOT- аналіз розвитку підприємницької діяльності
в Тернопільській ТГ**

Сильні сторони	Слабкі сторони
1.Спрощення започаткування підприємницької діяльності. 2.Покращення у сфері публічних закупівель. 3.Спрощення процедур надання та отримання адміністративних послуг.	1.Велика чутливість і вразливість щодо внутрішньо- і зовнішньо-політичних, економічних, соціальних змін. 2.Незначна частка підприємств малого бізнесу у сфері виробництва. 3.Низька інноваційна активність. 4.Недостатній рівень фахової підготовки підприємців з питань сучасних методів та форм організації господарювання. 5. Наявність «тіньової» діяльності суб'єктів підприємництва. 6. Низький рівень купівельної спроможності населення.
Можливості	Загрози
1.Підтримка з боку міжнародної спільноти. 2.Спроможність банківським сектором кредитувати суб'єктів малого і середнього підприємництва. 3. Потенціал для розвитку нових видів бізнесу, таких як ІТ-сфера, зелений туризм тощо. 4. Упровадження системи комплексного інформаційно-консультативного забезпечення суб'єктів підприємництва.	1. Дія на території України воєнного стану і ведення бойових дій. 2. Сповільнення відновлення економіки. 3.Підвищення інфляційних процесів. 4.Непередбачувані зміни у законодавстві.

«Підприємницький сектор громади робить значний внесок в її економіку. Сума надходжень від суб'єктів малого підприємництва до бюджету громади за 10 місяців 2023 року склала 916,3млн.грн., що становить 116,8% до відповідного періоду 2022 року. Середній обсяг фінансової підтримки одному суб'єкту підприємництва за 10 місяців 2024 році становить 28, 2 тис.грн., що

на 14,4 тис.грн. менше. Водночас, питома вага надходжень до бюджету громади від діяльності малого та середнього підприємництва за 10 місяців 2024 році становить 44,6 %, що на 5,1% більше в порівнянні з 2023 роком» [21] (табл.2.4).

Таблиця 2.4

Показники ефективності та якості розвитку підприємницького сектору в Тернопільській ТГ

	<i>Показники ефективності</i>	Одиниці	2022 рік	2023 рік	2024 рік
1	Середній обсяг фінансової підтримки одному суб'єкту підприємництва	тис. грн.	-	45,6	28,2
2.	Частка населення, зайнятого в малому та середньому підприємстві до економічно активного населення громади	%	32,1	32,7	32,8
	<i>Показники якості</i>	Одиниці	2022 рік	2023 рік	2024 рік
1.	Питома вага надходжень до бюджету громади від діяльності малого та середнього підприємництва	%	38,0	39,5	44,6
2.	Темп зростання обсягів реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) суб'єктами малого та середнього підприємництва	%	129,0	130,0	130,0

У рамках реалізації заходів Програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2023-2024 роки міська рада затвердила Положення про фінансову підтримку підприємців. Це Положення спрямоване на збільшення кількості суб'єктів малого та середнього бізнесу, зниження фінансового навантаження на роботодавців та створення нових робочих місць.

Серед передбачених заходів:

- компенсація роботодавцям витрат на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за працевлаштування на нові робочі місця;
- часткове відшкодування вартості генераторів для суб'єктів малого та середнього бізнесу.

З початку 2024 року через відділ «Центр надання адміністративних послуг» було компенсовано частину витрат на генератори для 37 підприємців на загальну суму 142,5 тис. грн.

«З метою підвищення можливостей сектору малого та середнього підприємництва для виходу на нові ринки, покращення навиків комунікації із потенційними партнерами, можливістю для підприємців громади розширити коло споживачів, спільно з громадською організацією *Вест Юкрейн Діджитал* реалізовано проєкт *Обличчя бізнесу в громаді*. Проєкт реалізовано на замовлення програми міжнародної співпраці *EU4 Business: відновлення, конкурентоспроможність та інтернаціоналізація МСП*, яку спільно фінансують Європейський Союз і уряд Німеччини і реалізується німецькою федеральною компанією *DeutscheGesellschaftfürInternationaleZusammenarbeit GIZ*» [43].

У рамках цього проєкту :

- «проведено оцінку стану сектора малого та середнього підприємництва Тернопільської міської ТГ та розроблено інструментарій для активізації розвитку підприємництва в умовах сучасних викликів;

- виготовлено інвестиційний паспорт ТГ; розроблено інвестиційний профайл громади та його відображення в мобільному додатку *E-Ternopil*;

- створено Портал для бізнесу – єдиний інформаційний простір щодо ведення підприємницької діяльності;

- розроблено Локальний профіль малого та середнього підприємництва досліджуваної громади та Дорожню карту підприємцям щодо виходу на нові ринки» [21].

«З метою створення якісної, сучасної та інноваційної інфраструктури для підтримки бізнесу громади розпочато реалізацію місцевої ініціативи *Підприємцем бути легко*. Ініціатива реалізовується у партнерстві з громадською організацією *Інститут сталого регіонального розвитку* та фінансується урядом Німеччини і реалізується німецькою федеральною компанією *DeutscheGesellschaftfürInternationaleZusammenarbeit GIZ GmbH*. За результатами

реалізації цієї ініціативи планується: створити простір *OpenSpace Тернопіль* площею 1187 м²., в т.ч.: простір для комунікації для 100 осіб; 1 конференц зал на 150 осіб; облаштувати 25 місць для роботи підприємців та зацікавлених осіб; облаштувати шоурум для 25-30 осіб; створити 2 творчі студії» [21].

«З метою сприяння розвитку бізнесу, створенню комфортних умов його провадження, формуванню культури ведення підприємницької діяльності у співпраці з міжнародними інститутами реалізуються наступні проекти: *Мери за економічне зростання 2021-2024*. Проект фінансується Європейським союзом та впроваджується Програмою розвитку ООН в Україні протягом 2021-2024 років та реалізовується з метою формування комплексу заходів для визначення потреб і вирішення складних проблем шляхом використання портфельного підходу у реалізації заходів місцевих органів влади. Застосування портфельного підходу допоможе глибше зрозуміти потреби громади та вирішити складні проблеми у співпраці із зацікавленими сторонами шляхом експериментування та тестування різних рішень» [21].

Тернопільською міською радою здійснюється співпраця з неурядовою організацією Рада бізнес-омбудсмена у вирішенні проблемних питань підприємців з метою створення сприятливих умов ведення їх бізнесу в регіоні та підтримки розвитку підприємництва.

Для забезпечення збалансованого економічного розвитку територіальної громади необхідно розробити ефективні механізми, що передбачають створення нових та розширення існуючих сфер діяльності малих і середніх підприємств різних форм власності, визначення пріоритетних напрямів розвитку промисловості, впровадження стратегічного планування економічного розвитку міста, вдосконалення регуляторної політики місцевих органів та реалізацію ефективної інвестиційної політики.

Аналіз заходів, спрямованих на розвиток підприємницького сектору, свідчить про те, що завдяки зусиллям Тернопільської міської ради у співпраці з місцевими та державними інституціями, включаючи Тернопільську обласну

військову адміністрацію, навіть в умовах воєнного стану в громаді та області спостерігається позитивна динаміка реєстрації нового бізнесу.

«Підприємницька діяльність є одним із найважливіших факторів економічного зростання території. Зростання значення показника діяльності зазвичай супроводжується збільшенням кількості компаній, що працюють у різних галузях економіки. різних сферах економіки, покращення рівня життя за рахунок посилення конкуренції та пошуку нових ніш на вже освоєних ринках, що призводить до збільшення кількості суб'єктів господарювання призводить до збільшення синергії в зниження безробіття. та підвищення рівня конкурентоспроможності території. Крім того, зростання кількості компаній, які успішно працюють на території громади, стимулює збільшення обсягів експорту та вартості національної грошової одиниці» [16].

Механізм активізації господарської діяльності підприємницького сектору, впроваджений Тернопільською міською радою, загалом є ефективним. Однак для подальшої підтримки та розвитку підприємницького сектору громади важливо сприяти формуванню сприятливого бізнес-клімату, розробити механізми часткового відшкодування податкових ставок і відсотків за кредитами, отриманими підприємцями для реалізації інвестиційних проєктів, а також створити регіональні бази інвестиційних пропозицій малого бізнесу. Важливими завданнями залишаються створення нових робочих місць, зниження рівня безробіття, стимулювання розвитку підприємництва та посилення матеріальної підтримки підприємств, які займаються виробництвом екологічно чистої сільськогосподарської продукції.

Крім того, доцільним є стимулювання проведення регіональних конкурсів і тендерів, що дозволяють закуповувати товари та послуги у суб'єктів малого підприємництва за кошти державного та місцевих бюджетів, залучати підприємців до виконання регіональних замовлень і впроваджувати механізми державно-приватного партнерства для підтримки та розвитку підприємницького сектору громади.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕКТОРУ ДОСЛІДЖУВАНОЇ ТГ

3.1. Напрями стимулювання розвитку підприємницького сектору досліджуваної ТГ

Одним із ключових завдань для забезпечення сталого розвитку досліджуваної територіальної громади є стимулювання підприємницького сектору. Це передбачає заходи, спрямовані на розвиток підприємницької інфраструктури, підтримку підприємницької ініціативи, розвиток малих і середніх підприємств, створення сприятливого інвестиційного клімату та стимулювання інновацій.

Особливої уваги потребує стимулювання підприємництва на територіях зі складними умовами розвитку, які характеризуються низьким рівнем соціально-економічного розвитку або об'єктивними обмеженнями у використанні потенціалу території. У цьому контексті важливим є розвиток інфраструктури, що включає якісну дорожню мережу, зручну систему комунікацій, доступ до електроенергії та інших комунальних послуг.

На таких територіях мають застосовуватися ефективні інноваційні інструменти, спрямовані на підвищення економічного потенціалу. Вони повинні мотивувати територію до розвитку, сприяти формуванню суб'єктів господарювання, які ефективно використовують наявний ресурсний потенціал, підвищувати конкурентоспроможність на місцевому рівні та забезпечувати задоволення місцевих потреб шляхом використання як власних, так і залучених ресурсів.

Відтак, діяльність підприємницького сектору територіальної громади може здійснюватися через використання інноваційних інструментів щодо сприяння його розвитку (табл.3.1).

Таблиця 3.1

Інноваційні інструменти сприяння розвитку підприємницького сектору ТГ

Напрями	Характеристика	Інструменти
Інструменти підтримки бізнесу	Здійснюється економічний розвиток територій	- центри підтримки бізнесу; - мікrokредитування; - гранти для бізнесу; - агенції місцевого економічного розвитку; - бізнес-інкубатори; - центри трансферу технологій; - індустріальні парки; - технопарки/науково-технологічні парки
Інструменти, що мають на меті підвищення якості інфраструктури бізнесу та громадських просторів	Підвищується привабливість територій для інвесторів	- кластери; - міхререгіональні проекти; - державно-приватні партнерства; - центри залучення інвестицій; - ревіталізація промислових об'єктів та місцевості
Інструменти модернізації людського капіталу в процесі економічного розвитку місцевості	Напілення на зменшення міграції робочої сили та підвищення компетентності кадрів	- програми співпраці бізнесу та освіти; - креативні та культурні індустрії; - креативні простори; - програми міжнародної співпраці; - проектні офіси

Центри підтримки бізнесу є ключовими інституціями, що сприяють розвитку малого та середнього підприємництва на певній території. Їхня діяльність спрямована на підвищення продуктивності та капіталізації місцевих бізнесів, зміцнення довіри підприємців до інституцій підтримки та створення нових робочих місць. Основними результатами роботи таких центрів є збільшення обсягів експорту продукції місцевих підприємців і розширення бізнесу на регіональному рівні.

Частою проблемою для підприємців є недостатність фінансових ресурсів, що вирішується через мікrokредитування. Цей інструмент дозволяє стабілізувати операційну діяльність, підвищити продуктивність та ефективність бізнесу, а також сприяти виробництву нових продуктів і послуг. Мікrokредити надаються суб'єктам господарювання на тривалий термін і на поворотній основі, що дозволяє бізнесу ефективно використовувати позикові кошти.

Місцевий економічний розвиток також забезпечується завдяки популяризації підприємництва та наданню грантової підтримки. Гранти надають підприємцям безповоротну фінансову допомогу, залежно від пріоритетів грантодавців, що дає змогу бізнесу вирішувати нагальні проблеми, залучати інвестиції та виходити на новий рівень розвитку.

Агенції місцевого економічного розвитку забезпечують реалізацію програм і проєктів, спрямованих на підтримку підприємництва відповідно до пріоритетів соціально-економічного розвитку території. Їхня діяльність зосереджена на впровадженні довгострокових проєктів територіального розвитку, що підвищують конкурентоспроможність регіону.

«Збільшення кількості підприємців в окремому регіоні забезпечується за рахунок бізнес-інкубаторів - виробничого простору, який надається початківцям у користування на визначений період на пільгових умовах. У таких умовах зростає кількість інноваційних продуктів, вироблених на певній території, а самі суб'єкти отримують кращі можливості для старту своєї підприємницької діяльності. Трансфер технологій є процесом передачі навиків, знань, технологій, методів виробництва, зразків виробництва і складових об'єктів технологій між урядами та іншими установами з метою забезпечення науково-технічного прогресу. Відповідно, центри трансферу технологій є спеціалізованими організаціями, завдяки яким можна комерціалізувати результати науково-дослідних робіт, здійснити передачу технологій та ноу-хау у виробництво і таким чином вивести на ринок нові високотехнологічні продукти та послуги. Наслідком цього є підвищення конкурентоспроможності бізнесу та місцевості загалом» [23].

Індустріальні парки — це території, які мають керуючу компанію, розвинену транспортну інфраструктуру та доступ до енергоносіїв. Вони сприяють економічному розвитку, збільшенню товарообороту та підвищенню інвестиційної привабливості регіону для бізнесу.

У Тернопільській міській територіальній громаді продовжує розвиватися індустріальний парк «Тернопіль», розташований на земельній ділянці площею 15 га з терміном реалізації проєкту 30 років.

Основними цілями цього проєкту є підвищення інвестиційної привабливості міста та громади, задоволення потреб інвесторів у сучасних інфраструктурних майданчиках, створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, залучення інвестицій, формування нових робочих місць, забезпечення економіки міста фінансовими активами та додаткове наповнення бюджетів усіх рівнів (табл.3.2).

Таблиця 3.2

Очікувані доходи від індустріального парку

Очікуваний обсяг інвестицій в індустріальний парк	1-5 <u>млн.дол.США</u> на 1га індустріального парку
Податок на додану вартість	22805,0 <u>тис.грн.</u> щорічно
Податок на прибуток	13234,5 <u>тис.грн.</u> щорічно
Податок на дохід фізичних осіб	35402,4 <u>тис.грн.</u> щорічно
Єдиний соціальний внесок	43269,6 <u>тис.грн.</u> щорічно
Оренда землі	1100,0 <u>тис.грн.</u> щорічно

«Згідно проєкту у парку мають розміщуватись підприємства переробної промисловості - первинна та вторинна переробка сільськогосподарської сировини, виробництво харчових продуктів, виробництво продуктів дитячого харчування; підприємства професійної наукової та технічної діяльності - дослідницька діяльність на предмет покращення якості продукції та використання нових технологій, ІТ-кластер. При цьому, фінансування проєкту передбачається реалізувати за рахунок коштів бюджетів усіх рівнів, суб'єктів господарювання всіх форм власності, міжнародної технічної допомоги, інвестиційних коштів, інших джерел, не заборонених законодавством» [21].

Технопарки або науково-технологічні парки — це спеціалізовані центри, де створені сприятливі умови для розвитку науково-технічних інноваційних проєктів, які реалізуються спільно науковими центрами та промисловими підприємствами. Завдяки технопаркам можливе втілення бізнес-проєктів на

міжнародному рівні, а також комерціалізація ідей і винаходів науковців.

Важливим інструментом, який сприяє залученню підприємницьких структур до проєктів розвитку громади, є кластери. Сучасна інноваційна економіка базується саме на розвитку таких кластерів, оскільки їх функціонування забезпечує збалансований розвиток території. Кластеризація дозволяє подолати виклики, пов'язані з конкуренцією, а також мінімізує ризики та загрози для економічного розвитку території.

«На регіональному рівні кластер можна розглядати як інтегроване об'єднання взаємопов'язаних форм економічної діяльності, яке є основою місцевого середовища і складається здебільшого із малих та середніх підприємств, що взаємодіють між собою на основі географічної близькості та соціального капіталу території. Завдяки діяльності кластерів у багатьох країнах вдається досягти таких результатів: диверсифікувати економічний розвиток місцевості; покращити бізнес-клімат шляхом покращення доступу підприємств регіону до необхідних ресурсів; покращити логістику та реалізацію продукції підприємств кластера; знизити ризики в підприємницькому середовищі та оптимізувати грошові потоки в ньому; на основі цього підвищити конкурентоспроможність території, де розміщений кластер» [11].

Нами наведена на рисунку 3.1. взаємодія елементів кластеру та їх місце в економічному розвитку ТГ. Отже, забезпечити ефективний місцевий економічний розвиток здатні взаємодія складових елементів кластеру у формі територіальної організації виробництва та пряма участь органів державного управління.

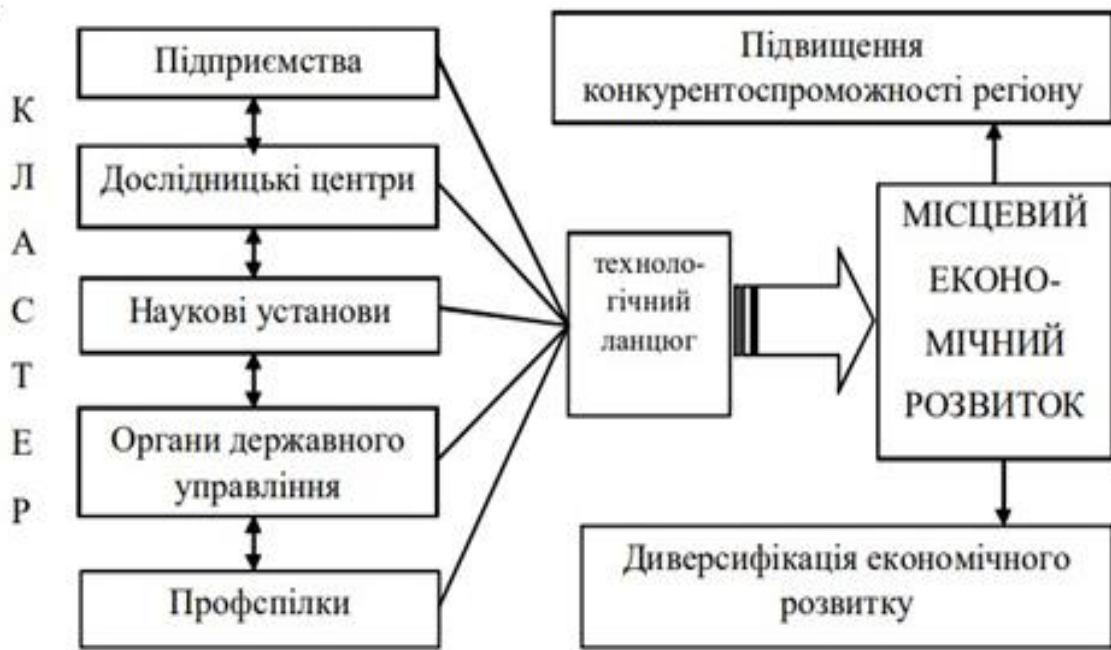

Рис. 3.1. Забезпечення розвитку ТГ за рахунок кластерів

Важливим інструментом інноваційного розвитку ТГ є державно-приватне партнерство, яке повинно залучати фінансові ресурси в цей розвиток та забезпечити кращий стан об'єктів державної та комунальної власності.

«Інноваційний процес розвитку ТГ передбачає впровадження передових форм, методів та технологій, досягнень науково-технічного прогресу в процес життєдіяльності ТГ із метою покращення існування її членів, а інновації завжди потребують інвестицій, починаючи з моменту їх розробки і закінчуючи процесом їх впровадження. Оскільки сучасний стан фінансових ресурсів ТГ не є задовільним, основним завданням органів місцевого самоврядування є залучення інвестицій приватного сектора для забезпечення сталого розвитку ТГ. Ефективним засобом досягнення цієї мети є державно-приватне партнерство» [24].

Державно-приватне партнерство є дієвим інструментом механізму інноваційного розвитку ТГ та може забезпечити їх діяльність на більш якісному рівні. В цьому контексті важливою є інноваційність місцевого економічного розвитку яка ґрунтується на налагодженій результативній взаємодії між

державою, ТГ та приватним сектором для покращення співпраці наукового й бізнес- середовища, створення інноваційних продуктів, що відповідають сучасним вимогам (рис.3.2).

Рис. 3.2. Взаємодія держави, ТГ та приватного сектору в інноваційному процесі розвитку підприємницького сектору

Примітка. Побудовано автором

Основною метою Центрів залучення інвестицій є поширення інформації про інвестиційний стан території та надання можливості супроводу компаній, що бажають вкласти кошти в розвиток громади. Окрім цього, важливим елементом є ревіталізація, яка передбачає відновлення міста та окремих промислових об'єктів для створення нових просторів для підприємницької діяльності на відповідних територіях.

Також велике значення мають програмні документи, що регламентують співпрацю між бізнесовими структурами та освітніми установами, адже це сприяє підвищенню привабливості територіальної громади для потенційних роботодавців.

Інтелектуальна власність використовується через розвиток креативних і культурних індустрій, що створюють нові робочі місця та додану вартість на

ринку. Крім того, важливим напрямком є розвиток креативних просторів — спеціалізованих закладів, які створюють належні умови для праці та комунікації підприємців.

Таким чином, запропоновані напрямки стимулювання розвитку підприємницького сектору досліджуваної громади дозволяють створювати необхідні умови для подальших прогресивних змін.

3.2. Активізація соціального підприємництва в контексті забезпечення розвитку підприємницького сектору ТГ

У сучасних умовах для розвитку підприємницького сектору територіальної громади важливу роль відіграє соціальне підприємництво. Це форма підприємницької діяльності, спрямована на вирішення соціальних проблем за рахунок доходів, отриманих від власної діяльності, а також на зменшення кількості соціально вразливих груп населення. Важливо, що основною метою соціального підприємництва не є отримання прибутку або його перерозподіл, а досягнення позитивного соціального ефекту та покращення умов життя у громаді.

«Соціальне підприємництво - це працюючий бізнес, який першочергово орієнтований на вирішення конкретного соціального завдання. Це можуть бути завдання різного роду: працевлаштування і забезпечення соціальної інтеграції представників вразливих і незахищених верств населення; спрямуванням прибутку від власної діяльності на досягнення соціального впливу; виробництво товарів чи наданням послуг, які спрямовані на вирішення соціальної та/або екологічної проблеми; або поєднанням цих методів. При цьому, отриманий чистий дохід не присвоюється чи розподіляється між засновниками, але інвестується на досягнення соціальної мети, з якою це підприємство було створене. Тобто, якщо для будь-якого підприємства соціальна діяльність є побічною і необов'язковою, для соціального підприємства – це основна функція» [12].

В Україні відсутня окрема організаційно-правова форма для здійснення соціального підприємництва, тому цей вид діяльності може бути реалізований у різних формах із застосуванням різноманітних режимів оподаткування. Форми бізнесу для соціальних підприємств можуть включати ініціативні групи в громаді, приватний бізнес чи науково-дослідні інститути. Таким чином, соціальне підприємництво на рівні громади сприяє створенню нових робочих місць, збільшенню обсягів виробництва продукції, наданню соціальних послуг та виконанню робіт, що сприяє загальному розвитку територіальної громади.

Основними завданнями соціального підприємництва для забезпечення розвитку підприємницького сектору громади є: виокремлення соціальних проблем, які не вирішуються через обмежений доступ цільових груп до фінансових ресурсів, розробка механізмів їх вирішення та забезпечення фінансових ресурсів для цих груп. Завдяки соціальному підприємництву можна частково й динамічно вирішувати актуальні проблеми окремих територіальних громад.

«Створення соціального підприємства передбачає: визначення чіткої і зрозумілої місії соціального спрямування, яка передбачає вирішення певних суспільних проблем; застосування бізнес-методів - організації, планування, контролю, із метою отримання прибутку; створення бізнес-організації на основі колективної форми власності, яка охоплює засновників, працівників, цільову групу, волонтерів та ін.» [12].

Соціальне підприємництво підтримується різноманітними міжнародними фондами і організаціями. Так, в рамках програми Розвитку ООН надається підтримка внутрішньо переміщеним особам та створюються робочі місця для такої категорії населення; Міжнародна організація з міграції надає різноманітні допомоги вимушеним переселенцям для формування малих підприємств, самозайнятості та професійного навчання населення; Фондом «Монсанто», Міжнародним благодійним фондом «Добробут громад» здійснюється стимулювання розвитку сільської місцевості; соціальне інвестування здійснює «Вестерн Ен-Ай-Ес Ентерпрайз Фонд» для підтримки соціальних підприємств

шляхом надання консультаційних послуг, доступних кредитів, встановлення соціального партнерства з метою розв'язання соціальних проблем у територіальних громадах.

Використання підприємницьких підходів для вирішення соціальних проблем у досліджуваній територіальній громаді може знизити навантаження на місцевий бюджет у частині соціальних витрат та забезпечити захист і особистісний розвиток для вразливих категорій населення. Для розвитку соціального підприємництва в даній громаді існують всі необхідні умови, зокрема відповідна економічна ситуація. Недостатнє бюджетне фінансування соціальної сфери вимагає впровадження бізнесових підходів у соціальній сфері, що є реакцією на нестабільну економічну ситуацію.

Важливо, щоб місцеві органи влади створювали сприятливі умови для ведення бізнесу. Це дозволить збільшити доходи місцевого бюджету, знизити рівень безробіття та покращити загальний добробут громади.

В умовах війни на території України значно зросла кількість соціально незахищених верств населення, зокрема через внутрішнє переміщення, втрату майна, скорочення доходів та зростання числа осіб, які живуть за межею бідності. У цьому контексті важливим напрямом є сприяння розвитку соціального підприємництва на рівні громади, що дозволить ефективно інтегрувати цих осіб у соціально-економічне життя та допомогти їм подолати наслідки війни.

На нашу думку, розвиток соціального підприємництва має передбачати досягнення конкретних стратегічних цілей для вирішення проблем соціального спрямування. В цьому контексті органам місцевого самоврядування доцільно: розробляти програми розвитку соціального підприємництва на рівні ТГ; залучати гранти на розвиток соціальних підприємств у громаді; здійснювати професійне навчання соціальних підприємців; застосовувати різноманітні фінансові інструменти для підтримки соціального підприємництва (часткове фінансування за рахунок коштів місцевого бюджету краудфандингових

проектів, розробка місцевих грантових програм, фінансування екологічних та соціальних стартапів).

«Перевагами для територіальних громад від стимулювання розвитку соціального підприємництва є : налагодження взаємодії між органом місцевого самоврядування, бізнесом та населенням громади; розвиток місцевого бізнес-середовища і поява нових видів соціальних послуг; стимулювання зайнятості соціально незахищених верств населення та допомога у подоланні проблеми соціальної ізоляції; розвиток соціального капіталу громади; зниження навантаження на місцеві бюджети у вирішенні важливої для громади соціальної проблеми» [12].

Економічні наслідки соціального підприємництва полягають у підвищенні загальної економічної ефективності, оскільки такі бізнесові структури часто залучають раніше непридатні ресурси, зокрема відходи виробництва та життєдіяльності, а також їх різні комбінації. Водночас відсутність чітко визначеного законодавства, яке регулює соціальне підприємництво, дозволяє обрати найбільш оптимальну організаційно-правову форму для соціальних підприємств з урахуванням як бізнес-моделі, так і особливостей оподаткування. Таким чином, соціальні підприємства можуть розвиватися від комерційного проекту громадської організації до публічного акціонерного товариства.

Практика показує, що соціально незахищені категорії громадян мають цінні вміння та навички, проте через існуючі стереотипи та необхідність додаткових фінансових витрат на створення універсального дизайну та адаптацію робочих місць традиційні підприємці не беруть таких людей на роботу. Саме тому соціальне підприємництво допомагає зробити працівників з окремих соціальних груп більш фінансово незалежними. До таких груп належать люди з інвалідністю, постраждалі від збройних конфліктів, внутрішньо переміщені особи, учасники військових дій, національні меншини, молодь з проблемами соціалізації, люди похилого віку, люди з важкими

хронічними захворюваннями, багатодітні родини та особи, які вийшли з місць позбавлення волі.

«Враховуючи глобальний соціальний прогрес в Україні, культура споживання в Україні принципово змінилася. Якщо кілька років тому споживачі в основному звертали увагу на ціну, то зараз одночасно враховується країна-виробник, інгредієнти, термін придатності, а також наявність соціальної складової. Відтак, відчуття причетності до суспільно корисної справи через придбання необхідного товару чи послуги може стати вагомим аргументом на користь підтримки національного виробника та створення соціальних підприємств» [8]

На нашу думку, враховуючи вищезазначені можливості розвитку соціального підприємництва, необхідність економії бюджетних коштів на місцевому рівні доцільною є розробка міською радою окремої програми розвитку та підтримки цього напрямку бізнесу. Відтак, необхідно виокремити основні цілі та пріоритети розвитку соціального підприємництва, а також заходи щодо їх реалізації.

«Основними пріоритетами розвитку підприємницького сектору ТГ є: посилення інвестиційної привабливості громади шляхом реалізації інвестиційних проєктів, спрямованих на підвищення його конкурентоспроможності та через презентації його можливостей на міжнародних форумах, виставково-ярмаркових заходах, як в Україні так і за кордоном; створення сприятливих умов для розвитку підприємницької діяльності шляхом усунення зайвих адміністративних та регуляторних бар'єрів; здійснення заходів щодо покращення економічного клімату територіальної громади, підвищення економічної активності промислових підприємств, будівництва, малого підприємництва та на цій основі забезпечення зростання надходжень міського бюджету з метою їх перерахування з бюджету споживання до бюджету розвитку; активізація роботи податкових та інших контролюючих органів щодо залучення коштів до міського бюджету, зокрема шляхом виведення з тіні доходів фізичних та юридичних осіб; створення

ефективної системи управління комунальним майном та земельними ресурсами; забезпечення стабільної та ефективної роботи підприємств комунальної форми власності та на цій основі підвищення рівня якості комунальних послуг; забезпечення функціонування соціальної та гуманітарної сфери на рівні державних стандартів; забезпечення відповідних умов для ефективного функціонування установ охорони здоров'я, освіти, культури та інших закладів соціально-культурної сфери; підтримка та впровадження заходів з енергозбереження з метою зниження споживання енергоносіїв; здійснення заходів щодо екологічного оздоровлення довкілля» [1].

У зазначеному контексті основним завданням розвитку підприємницького сектору ТГ є комплексний розвиток її інфраструктури через залучення інвестицій та об'єднання зусиль місцевих органів влади, підприємств і установ для розробки проєктів і пропозицій, а також формування іміджу громади.

Таким чином, виокремлені напрями забезпечать відновлення підприємницького сектору ТГ, страхування інвестицій від ризиків, пов'язаних із збройною агресією та бойовими діями; розробку та реалізацію цільових програм відновлення бізнесу на деокупованих територіях з урахуванням специфіки підприємств і потреб жителів громад; сприяння розвитку підприємницького сектору в регіонах з особливими умовами для розвитку; а також позитивні економічні ефекти для розвитку громад.

ВИСНОВКИ

Дослідження на тему «Механізм сприяння розвитку підприємницького сектору ТГ» дало змогу зробити наступні висновки та пропозиції:

1. Дослідження показують, що в умовах формування ТГ підприємницький сектор відіграє ключову роль, виступаючи гарантом економічної стабільності та підвищення рівня життя громадян. Малі та середні підприємства орієнтовані, головним чином, на регіональні ринки та вирішення місцевих проблем. Підприємництво має стати основою для формування структури місцевого господарства з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку кожного регіону.

2. Обґрунтовано, що важливим аспектом реалізації механізму підтримки розвитку підприємництва в ТГ є стимулювання інновацій. Це дозволяє підприємцям сприяти розвитку нових товарів, послуг та технологій, що підвищує конкурентоспроможність місцевої економіки. Залучення інвестицій для розширення діяльності підприємств також має важливе значення для розвитку капіталовкладень в економіку. Крім того, підприємства активно сприяють розвитку внутрішньої та зовнішньої торгівлі, що дозволяє країні відкривати нові ринки та залучати ресурси.

3. Доведено, що стимулювання економічного розвитку території може здійснюватися за рахунок створення органами місцевого самоврядування сприятливих умов для розвитку підприємництва та інвестиційної політики. Це включає розвиток технічної інфраструктури, що є важливим інструментом місцевої влади для зміни інвестиційної привабливості території та залучення інвесторів. Крім того, для підтримки підприємництва необхідно функціонування місцевих інституцій, які можуть допомагати підприємцям створювати новий бізнес та залучати капітал для його організації.

4. Дослідження показали, що досягнення стабільності діяльності господарюючих суб'єктів неможливе без застосування ефективних інструментів державної підтримки та стимулювання. Однак вітчизняна модель функціонування підприємницького сектору характеризується слабкими

асpekтами податкового сприяння, що включає недостатні законодавчі пільги та недосконалі кредитні програми. Це спричиняє низький рівень зацікавленості учасників економічних відносин, що знижує ефективність таких пільг та програм. Тому для вирішення цієї проблеми важливо використовувати підхід, який поєднує фінансову підтримку та інтеграцію всіх учасників економічних відносин, забезпечуючи ефективне функціонування підприємництва.

5. Для сприяння розвитку підприємницького сектору в досліджуваній територіальній громаді (ТГ) та створення сприятливого середовища для малого і середнього бізнесу, міською радою реалізується Програма розвитку малого і середнього підприємництва на 2023-2024 роки. В рамках цієї програми необхідно зменшити регуляторні бар'єри для підприємництва, забезпечити ресурсну та інформаційну підтримку, покращити фінансову та інвестиційну підтримку малого та середнього бізнесу, вдосконалити адміністративно-дозвільні процедури, сприяти виходу на нові ринки, підвищити кваліфікацію працівників і активізувати само зайнятість населення.

6. В рамках виконання Програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2023-2024 роки було затверджено Положення про фінансову підтримку малого та середнього підприємництва. Це положення дозволяє збільшити кількість суб'єктів малого та середнього підприємництва, зменшити фінансове навантаження на роботодавців і створювати нові робочі місця. Проте проведений аналіз діяльності підприємств громади виявляє ряд системних проблем, які сповільнюють розвиток підприємництва, зокрема: недостатність кваліфікованого персоналу, міграція робітників за кордон, низька купівельна спроможність населення, потреба в автоматизації виробничих процесів, відсутність податкових пільг для новостворених підприємств, недосконала система підготовки та перепідготовки працівників, складнощі у конкуренції з «тіньовим» бізнесом, а також недостатня забезпеченість підприємців консультаційною, комунікаційною та інформаційною підтримкою.

7. Доцільно здійснювати розвиток підприємницької інфраструктури для якої характерною є якісна дорожня мережа, зручна система комунікацій, доступ

до електроенергії та інших комунальних послуг. При цьому, на відповідній території мають використовуватися дієві та ефективні інноваційні інструменти, які забезпечують її економічний розвиток. Доцільно реалізувати заходи, щодо підтримки й розвитку підприємницької ініціативи, малих та середніх підприємств, створення сприятливого інвестиційного клімату та стимулювання інновацій.